

EKFRÄMJANDETS EXKURSION OCH STUDIERESA TILL TYSKLAND DEN 16-20 SEPTEMBER 2016

Lars Dahlén

Foton: Mats Hannerz

År 2016 kom att bli lite annorlunda. Det brukliga är en tvådagarexkursion någonstans i Sverige med årsmöte och övernattnin. Nu blev det i stället årsmöte och en kortare exkursion hos Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i Alnarp och en därpå följande utlandsresa till norra Tyskland.

Exkursion och årsmöte

Exkursionen i Alnarp den 16 september samlade drygt 70 medlemmar. Efter lunch på Alnarps restaurang väntade en guidad

tur i Alnarpsparken med sin mångfald av träd, buskar och annan vegetation. Under sakkunnig guidning följde en två timmar lång vandring där både mer exotiska och mer vanliga arter beskådades. Det blev även en kort beskrivning av byggnaderna och framför allt slottet.

Efter rundvandring och fika tog forskarna Johanna Witzell och Magnus Löf över i en av SLUs föreläsningssalar. Men innan dess fick Martin Ragnar från "Föreningen Landtsvinet" ordet. Martin berättade att föreningen bildats 1992 med syftet att

Sakkunnig guidning i den fantastiska Alnarpsparken som på 1700-talet hyste Sveriges enda almskog. Rester av almskogen finns fortfarande kvar.

Martin Ragnar från Föreningen Landtsvinet berättade inspirerande om Linderödsgrisens återkomst. Boken Grisens historia beskriver svinens ursprung och hur de domesticerades steg för steg som torvsvin, ollonsvin och först på 1700-talet som våra dagars tamsvin.

bevara och skydda linderödssvinet som en oförädlad lantras samt att verka för en sund och naturlig svinskötsel. Föreningen vill gärna ha ett samarbete med Ekfrämjandet. Den 9 maj är proklamerad som "Linderödsgrisens dag". På föreningens hemsida (www.landtsvinet.se) finns mer information om föreningen och vilka aktiviteter som planeras.

Lövforskning på SLU

Efter Martins föredrag höll Magnus Löf en presentation där han först berättade om olika forskningssatsningar på lövskog som institutionen drivit sedan starten 1988 fram till idag. Han betonade det värde som dessa satsningar haft för att bygga upp den höga kompetens som nu finns på institutionen

kring lövskog. Idag är detta ämne en integrerad del av verksamheten. Han berättade också om några aktuella forskningsprojekt på ek såsom naturvårdsgallring i ekdominerade skogar, skogsskötsel för kombinerade mål (produktion, mångfald och rekreation), högproducerande blandskog, störningar och naturlig förnygring samt sådd.

Efter Magnus tog Johanna Witzell över. Introducerade skadegörare av släktet *Phytophthora* är ett relativt nytt problem i våra lövskogar. I sin presentation berättade Johanna Witzell om vilka säregenskaper dessa skadegörare har, hur de sprids i våra skogar och vilka möjligheter vi har att motverka skador. En viktig spridningsväg för *Phytophthora*-arter är växthandeln.

Enligt nya studier är majoriteten av europeiska plantskolor smittade med en eller flera *Phytophthora*-arter. Vid institutionen pågår numera ett flertal forskningsprojekt kring *Phytophthora*. SLU har nyligen publicerat en rapport "Hantering av *Phytophthora* i sydsvenska lövskogar" och den finns att beställa från Johanna.

Därpå följde ett sedvanligt årsmöte som inte innebar några större överraskningar. Protokollet har tidigare distribuerats till Ekfrämjandets medlemmar. Årsmötet beslöt att behålla medlemsavgiften oförändrad. När det gäller styrelsen så lämnade undertecknad densamma. Ersättare blir skogsvårdskonsulent Frida Jonsson som till vardags arbetar på Skogsstyrelsens kontor i Nybro. Frida är förädraledig till början av 2017 och blir mer aktiv i styrelsen då. Frida är bl.a. expert på ädellövskog. Ordförande Thomas Thörnqvist avslutade årsmötet och avtackade undertecknad.

Mot Tyskland

När nu exkursion och årsmöte var avklarade blev det dags för de ca 50 ekfrämjare som skulle delta i utlandsresan till norra Tyskland att samla ihop sig. Det gavs några praktiska råd inför den första svåra etappen, nämligen att ta sig från Alnarp till Trelleborg och där se till att placera bilen rätt. Några Tysklandsresenärer som inte varit med på eftermiddagens förlustelser var på väg med tåg från Stockholmstrakten till Malmö och sedan vidare till Trelleborg. Tyvärr hade det uppstått något problem med ett tåg på södra stambanan varför trafiken var rejält störd. Det var understundom så illa att det började bli tveksamt om tågresenärerna skulle hinna i tid till färjans avgång. Sekreteraren hade ständig kontakt med resenärerna och tack och lov så kom alla fram om än med liten marginal.

För att pressa priset för resan hade vi avstått från att ta buss från Trelleborg. Bus-

Lars Dahlén och Thomas Thörnqvist ledde som vanligt årsmötet, det sista för Lars som sekreterare. Lars har valt att låta uppgiften gå vidare i samband med att han går i pension.

sen mötte i stället upp i Travemünde dit vi anlände tidigt på lördagmorgonen.

Lördag i Hamburg

Programmet för lördagen var av det mer lättsamma slaget. Det skulle bli rundtur i Hamburgs hamn och i Hamburg stad följt av fria aktiviteter. Eftersom man i Hamburgs hamn inte får ha något bagage med sig åkte bussen först från Travemünde till hotellet i Pinneberg strax utanför Hamburg. På hotellet mötte vår exkursionsvärd Per Olov Pettersson upp. Per Olov gav förut-sättningarna för lördagen samt lite direktiv för söndagen. Bagaget lastades av och efter en kort stund var det återsamling i bussen för transport mot Hamburgs hamn. Vi hade nu fått med en särskild guide som skulle informera oss under rundturen i hamnen.

Hamburgs hamn är en värld för sig. Det krävdes till och med pass för att släppas in

där. Hamnen är en av världens största containerhamnar och en av de mest automatiserade. Lastning och lossning sker i stor utsträckning med förarlösa containertruckar och kranar. Trots att det inte är mänsklig kraft vid lastning och lossning är det ändå 38 000 människor som jobbar i hamnen och dess kringverksamheter.

Vi besökte olika hamnområden. I någon rårde fotograferingsförbud. Vår guide informerade om att det varje år tappas cirka 20 000 containrar i sjön. De utgör ett rätt stort sjöfartsproblem.

Vi fick se ett av världens största containerfartyg, MSC Oscar, som kan ta 19 000 containrar. En bra uppfattning om utvecklingen mot allt större fartyg gavs av guiden som nämnde att det, jämfört med 1970, nu är hälften så många fartyg i hamnen men att dessa transporterar tre gånger så mycket last. Lastning och lossning av ett contain-

MSC Oscar blev 2015 världens största containerfartyg med kapacitet för 19.000 containrar.

På Duckdalben Seamens' Club träffas sjömän och hamnarbetare från hela världen. I bönerummet samsas åtta religioner sida vid sida.

nerfartyg tar max 2 dagar.

Åtta religioner

Sjömännen är numer för det mesta från Filippinerna. I Hamburgs hamn finns en av världens bästa sjömansklubbar – Duckdalben. Vi besökte den och fick fika där. Här finns det mesta för att ge de besökande sjömännen avkoppling. I ett särskilt bönerum samsades åtta religioner utan problem.

Efter rundturen i hamnen följde lunch på en fiskrestaurang och därefter en dryg timmes rundtur i Hamburg. Flera valde sedan att hoppa av och se mer av Hamburg under eftermiddagen och kvällen medan andra tog sig direkt tilbaks till hotellet.

Plantskolor kring Pinneberg

Vår exkursionsplanerare Per Olov hade uppmanat oss att vara på plats vid bussen klockan 08.00 på söndag morgon. Temat för dagen var plantskolor.

Per Olov berättade i bussen på väg till

första punkten att Pinnebergsområdet är ett område som historiskt är känt för sina plantskolor. Här har sådan verksamhet funnits sedan 1700-talet. Mullhaltiga sandjordar och maritimt klimat med hög luftfuktighet ger långa upptagningsstider både vår och höst. Detta har gjort att området kring Pinneberg är Europas största sammanhängande plantskoleområde.

Ett annat plus är korta avstånd till kunden (i stor utsträckning Sverige). I det avseendet är förhållandena betydligt bättre än i Baltikum. När kalhyggesbruket kom igång i Sverige på 1950-talet räckte inte de svenska plantskolornas produktion och man sneglade då på Tyskland. I början importerades tyska plantor men resultaten var inte alltid tillfredsställande. I stället blev det en omfattande legoodling av svenskt frö.

Vid Forstbaumschule Osterman mötte ägaren och VDn Imke Bunk upp. Hon berättade om sin verksamhet. I huvudsak

på tyska men även engelska och Per Olov fungerade utmärkt som tolk till svenska.

Sedan 1975 har man haft inriktning mot den svenska marknaden. Man producerar inte så mycket själva utan lejer ut produktionen till ett 10-tal underleverantörer. Det är dessa som står för merparten av plantproduktionen medan Imkes företag tar hand om försäljning och export. På detta sätt kan underleverantörerna som är duktiga på att producera ägna sig helt och hållet åt det och slipper att ägna sig åt marknadsföring och försäljning. Systemet har även andra fördelar. Det innebär att man sprider riskerna. Bli det problem med produktionen hos en kan det kanske gå bättre hos en annan. Odlarna tar odlingsrisken medan Imke tar marknadsrisken.

Halva produktionen går till Sverige

Per Olov berättade att han arbetat med plantfrågor i Tyskland sedan 1976. Då var han anställd inom Skogsvårdsorganisationens plantverksamhet och ansvarade

Per Olov Pettersson tolkade.

Imke Bunk, VD för Forstbaumschule Osterman.

för import av plantor till organisationens plantskolor. Skogsvårdsorganisationens plantverksamhet bolagiserades senare till Svenska Skogsplantor som nu ingår i Sveaskog. Per Olov har numer lämnat anställningen på Svenska Skogsplantor och startat eget.

Imke berättade vidare att ca hälften av produktionen går till Sverige. Tyskarna planterar alltmer löv på grund av klimatförändringarna. Till Sverige exporteras fortfarande 90 % barrplantor.

När det gäller ek, berättade Per Olov, är det ett problem med att få fram tillräckligt mycket ekollon från godkända bestånd. Ekollon tar ofta skada av svampar men på Ostermanns Forstbaumschule har man en värmebehandlingsteknik som ska råda bot på det problemet.

Värmebehandling mot svampar

Vi flyttade oss nu till en lokal som innehöll detta värmebehandlingssystem. Det

handlar om att värmebehandla ollonen innan sådden. Ekollonen läggs i nätbotenförsedda plastbackar och sänks ner i en tank med cirkulerande vatten som har en temperatur på 40,5-41 grader. Ekollonen ligger där i två timmar varefter de ska svalna av. Vattnet får inte vara mer än 41 grader för då skadas äggvitan i fröet. När det gällde temperaturen ställde sig Anders Ekstrand lite tveksam. Kunde det verkligen räcka med 41 grader för att ta död på svampsporererna. Vår ordförande tillika före detta professorn Thomas Thörnqvist inflikade att olika svampsporer dör vid olika temperaturer. För en del räcker 41 grader medan det för andra krävs 70 grader.

Av exporten till Sverige går 80 % iväg i november/december och kyllagras i Sverige. När Per Olov sagt det sa han också att vi måste bryta diskussionen nu för att ge oss iväg till nästa exkursionspunkt. Nästa

stopp skulle bli hos en av Ostermanns underleverantörer.

Det märktes att det var tätt mellan plantskolorna för transporten blev kort och en knapp halvtimme senare klev vi av vid Baumschule Franz Lüdemann. Nuvarande ägaren Dirk Lüdemann hälsade välkommen och här var det dukat med både läsk, vatten och muffins.

Från grönsaker till skogsplantor

Dirk berättade att plantskolan startats 1928 av hans farfar som var grönsaksodlare. Man ansåg då att man högst kunde ha 2 hektar skogsplantsodling. Nu odlar man på 100 hektar. Det fungerar som i jordbruket, det vill säga man har växtföljder med mellankulturer av lupiner, råg och raps för att bibehålla mullhalten. Frökostnaderna ökar liksom även arbetskraftskostnaden. Det gäller därför att sköta markerna så att man

Ekfrämjandet får en genomgång av hanteringen av ekollon på Forstbaumschule Osterman.

Transport ut till odlingsfälten på Baumschule Franz Lüdemann.

utnyttjar dem så effektivt som möjligt. På plantskolan finns 20 fasta årsanställda och 50 säsongsanställda. Under vintern arbetar den fast anställda personalen med sortering av plantor.

Det blev nu möjlighet att vandra runt i olika hallar och samtidigt ta del av de förfriskningar som välvilligt och rikligt bjöds. Nu dök även sonen Malte upp med en traktortvagn. I denna erbjöds de mest våghalsi-

ga att klättra upp och slå sig ner på bänkar på flaket. Andra, mer livsbejakande, kunde åka med plantskolans buss. Med de olika fordonen tog vi oss ut till odlingarna och fick bese en hel del som diskuterades.

Några axplock:

- Det finns en del mjöldagg på ekplantorna men det är en fördel eftersom det påskyndar invintringen. Blir det för mycket kan det dock vara en nackdel eftersom tillväxtknopparna påverkas negativt.
- Nordmansgranen kallas kungsgran eftersom Domänverket en gång skänkte kungen en så-

God stämning med Per Olov Pettersson och Dirk Lüdemann.

dan. De är populära eftersom de är kompakta och har många sidoskott.

- Att en del plantor inte ser så gröna ut beror ofta på magnesiumbrist. Magnesium är huvudbeståndsdel i klorofyllet.
- Odlingsjorden och dess behandling är viktig. Tidigare desinficeringsmedel är inte längre tillåtna. Man arbetar nu i stället med en ångbehandling. 100-gradig vattenånga trycks ner till ett visst djup i marken där temperaturen sjunker till 80 grader. Behandlingen dödar en del ogräs och har även en tillväxtstimulerande effekt. Vi fick se de maskiner som användes, fyra plantskolor i området samäger maskinerna. Ramlösa plantskola i Sverige var före tyskarna med denna behandlingsmetod. Metoden kommer ursprungligen från grönsaksodlingen i Halland.
- Mullvadsproblemen är rätt stora.

Efter en ganska våldsam återfärd (för de som valt traktorflaket) med minst en klämd fot och några andra blesyrer kunde deltagarna vackla av vid plantskolekontoret. Anders Ekstrand tackade far och son Lüdemann med var sin ädellövbicka.

Alléträd och arboretum

Efter en rejält tilltagen lunch på en ridskola blev nästa punkt en plant-

Jorden desinficeras med het ånga.

skola som specialiserat sig på odling av alléträd. Ole Kleinworth, föreståndare för plantskolan, hälsade oss välkomna. Han är tredje generationen odlare. Här producerades alléträd på en yta av 45 hektar, dels på friland dels i "container"/"klumpade". Med "container" avses stora krukor och med "klumpade" menar man att trädet tas upp ur marken med specialskopa så att det mesta av rotsystemet är bevarat och sätts i en gummisäck. Man producerade även häckplantor och solitärträd. Personalstyrkan uppgick till 20-25 personer.

Vi tittade på många olika trädslag och med mycket varierade höjder och grovlekar. Bl.a. på 7-åriga björkar som blivit för höga för att säljas i "vanliga" plantskolor. Sådana björkar kan i stället bli grunden till alléträden. Just dessa var odlade på friland i 3 år och sedan flyttade till krukor. En titt i prislistan visade att det krävdes en ganska tjock plånbok för att köpa de längsta och grövsta.

Väljer man att beställa några alléträd från Tyskland bör man se till att de planteras under våren, tipsade Per Olov. Här kunde vi ha varit längre men vår ledsagare Imke som tillsammans med Per Olov höll i dagens program manade oss att avsluta för

att fortsätta till dagens sista punkt. Innan avresan tackade Anders Ekstrand värdarna på alléplantskolan.

Egentligen skulle vi under denna eftermiddag även ha besökt en plantskola som specialiserat sig på hybridaspodling men den punkten fick nu tyvärr utgå och vi for vidare till ett arboretum i Ellerhoop. Här fanns i en stor parkanläggning med växter från världens alla hörn. Vi fick under en dryg timme en guidad tur inklusive kaffe och tårta. Många passade på att göra egna utvecklingar och att även besöka plantskopen. Här fanns så mycket att se så man skulle säkert ha kunna tillbringa en heldag här. Men nu var det ju inte möjligt utan gruppen fick återsamlas för transport tillbaks till hotellet och den gemensamma middagen.

Hertigen av Oldenburgs skogar - med inriktning på naturnära skogsbruk

Resans sista dag, måndag, började med en ovanligt lång transportsträcka. Den gick norrut, först genom det öppna jordbrukslandskapet, därefter med alltmer skog på vägens sidor. Till slut var vi framme i skogarna kring Oldenburg. Här möttes vi av fyra skogsvaktare från hertigen av Oldenburgs skogsrevir. De presenterade sig och delade ut ett fint kompendium som beskrev skogstillståndet och den filosofi som präglar skogsbrukandet.

Markinnehavet omfattar ca 3 000 hektar vilket gör hertigen till en av de största skogsägarna i Schleswig-Holstein. Merparten av avverkningen sker motormanuellt. Man är i en omställningsfas där barrträden avvecklas och ersätts av alltmer löv. Huvudskälen till det är att man vill sprida riskerna och skapa skogar som upplevs

Hos Kleinworth odlas alléträd av bland annat björk.

Arboretet i Ellerhoop bjöd på blomsterprakt, mäktiga träd och biologisk mångfald. Guiden Matina Buttjes (ovan) ledde gruppen runt parken.

Ekfrämjandets Bengt Nihlgård kunde berätta om vildbinens bostadsbekymmer (till höger).

Ekfrämjandets Ingemar och Inger Linné beundrade Lotusblommorna i parken.

mer positivt av befolkningen i området. Helst vill man i varje bestånd ha ett tiotal olika arter. Då är chansen stor att man står emot marknadens svängningar och alltid har möjlighet att avverka och sälja det som för stunden är bäst betalt. På det sättet är skog en fantastisk råvara. Den producerar hela tiden och vi behöver bara vänta på att marknaden blir den rätta, sa man. Skogsbruket är certifierat enligt PEFC. Produktionen är inriktad mot att skapa kvalitetsvirke för sågning.

Vi gick en slinga och stannade vid ett antal punkter. Vid den första såg vi douglasgranar som var 40-46 meter höga. Och rejält grova. I Sverige finns ingen som kan såga virke med dessa dimensioner men det är tydligen inte alls något problem i Tyskland. Avverkningen av de grövsta träden sker helt individuellt och beror på trädens vitalitet och efterfrågesituationen.

Individvård och grova stammar

Vi kom också att få se bokbestånd där självföryngrad bok kompletterats med inplantering av douglasgran och kustgran (*Abies grandis*). På en annan punkt kunde vi vid en grävd större grop diskutera markförhållanden. Detta var ett av de mest bördiga ståndorterna i området med mycket stort inslag av kalkhaltig lera.

Skogen här hade stått orörd till 1945 då man avverkade brännved till staden Lübeck. Efter ytterligare 35 år, 1980, började man sköta skogen och lät privatpersoner hämta ved från utstämplade träd. Som mest var det 500 personer som kunde hämta husbehovsved här. En vedhuggare får idag betala 300 kr/m³ ved.

Från 1990 har man börjat arbeta med individvård av huvudstammarna. Målet är att dessa ska ha en brösthöjdsdiameter på minst 75 cm. Man söker nu långsiktigt för-

På Oldenburgs marker strävar man efter ett tiotal trädararter i blandning i varje bestånd.

Förr innehöll skogarna mycket barrträd, som nu avvecklas till förmån för lövträd. Skogvaktaren visar upp hur samma skog såg ut innan omställningen.

söka komma ner från 180 årig omloppstid till 120 år.

Tidigare hade man önskemål om minst 15 meters kvistfri stam men i framtiden kan man nöja sig med 8-10 meter. Röd-kärna är ibland ett stort problem. För grov bok får man ca 1 000 kr/m³ och grov ek kan ge 6 000 kr/m³.

Kalhyggesfritt

Kalhyggen är förbjudna i Schleswig-Holstein. Redan en avverkning av 20 % av virkesvolymen gör att avverkningen definieras som kalavverkning. Men drabbas skogen av omfattande skador på grund av sjukdom eller storm kan det vara tillåtet. Lagstiftningen utgår från beslut som gäller hela Tyskland men som sedan måste godkännas av varje delstat (Bundesland). Kalavverkningsförbudet upplevs inte som något hinder i skogsbruket hos hertigen.

Det lönar sig aldrig att driva ett skogsbruk av lövträd som bygger på kalavverkning och plantering. Man nämnde siffror kring 100 000:-/ha för anläggning av ekskog med hägn och plantering. Och det finns inga bidrag att söka.

Vi fick även se ett ”sonderherkomst-bestånd” av ek, det vill säga ett bestånd som är avsatt för produktion av ekollon. Dessa plockas för hand. Plockningen är en kamp mellan människan (skogsförvaltaren) mot vildsvin och byråkratin (man får bara plocka för ett visst belopp skattefritt).

Svält och kompensation

Nu var klockan 13:42 och de som inte hade fått med någon egen matsäck hade nu varit utan intag sedan frukosten på hotellet vid 7-tiden på morgonen. Troligen ett av de längsta uppehållen i näringsintag i Ekfrämjandets resehistoria. Det var därför inte

Individvård för att skapa grova stammar. Målet är 75 cm i brösthöjd. Här syns en douglasgran.

många som protesterade mot att sätta sig i bussarna för en färd till Hertigens slottsområde. I en byggnad på slottsområdet hägrade väldiga fat med smörgåsar. Till det serverades vatten, öl, te och kaffe. Trots att många tog tillfället i akt att både kompensationsäta och äta profylaktiskt kunde vi inte tömma vare sig alla fat eller all dricka. Under lunchen fick vi lite information från hertigen själv.

Därefter tackades våra värdar av med träbrickor och applåder. Av reseprogrammet återstod nu fria aktiviteter i Lübeck. Där kunde var och göra vad den ville och kände för. Några shoppade medan andra besökte stadens sevärdheter. Sen var det bara resan till Travemünde kvar innan bussen skulle lämnas för gott och vi kunde komma ombord på färjan. Även återresan under natten gick bra och vid sju-tiden på tisdagsmorgonen kunde resedeltagarna återigen känna svensk mark under fötterna.

Nedtecknat med reservation för hör- och förståelsebrister och utan anspråk på att i alla avseenden vara med sanningen överensstämmande av Lars Dahlén. ■

Hertigen av Oldenburg bjöd sällskapet på efterlängttade lunchsmörgåsar.

Om författaren

Lars Dahlén var sekreterare i Ekfrämjandet fram till och med 2016, och till vardags skogskonsulent på Skogsstyrelsens Skånedistrikt, med placering i Höör.
lars.dahlen@skogsstyrelsen.se